

РЕЦЕНЗИИ И ОБЗОРИ / REVIEWS AND SURVEYS

ВАЛЕНТИН ГЕШЕВ. СЛЕДИСТОРИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК: БЪЛГАРСКИ ЕЗИК НА БАЛКАНИТЕ, СПОМЕНИ ЗА БЪЛГАРСКО МИНАЛО, ПРОТИВОРЕЧИВО И ДИНАМИЧНО НАСТОЯЩЕ
София, УНИВЕРСИТЕТСКО ИЗДАТЕЛСТВО „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“, 2018, 547 с.

VALENTIN GESHEV. POST-HISTORY OF BULGARIAN: BULGARIAN LANGUAGE ON THE BALKANS, MEMORIES ABOUT BULGARIAN PAST, CONTROVERSIAL AND DYNAMIC PRESENT
SOFIA, UNIVERSITY PRESS „ST. KLIMENT OHRIDSKI“, 2018, 547 P.

The revue analyzes a book dedicated to the problems of the Bulgarian dialects abroad, the Bulgarian literary language and its regional written norms, current problems occurring in the lexical and grammatical system of the Bulgarian. The book was rewarded from Foundation “Academician Vladimir Georgiev” and the National Donors Foundation “13 Centuries Bulgaria” for 2018.

Монографията *Следистория на българския език: български език на Балканите, спомени за българско минало, противоречиво и динамично настояще* представлява оригинално научно изследване, в което се обсъждат многостранно и задълбочено проблемите на българския език в неговото диалектно единство в пълния обхват на българското езиково землище, на книжовната норма и регионалните норми на българския език.

В първа глава от книгата читателят може да се запознае с работата по един мащабен и успешно изпълнен проект, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към МОН – проекта „Културно-историческо и езиково наследство на съседна България“, на който В. Гешев е ръководител. При неговото изпълнение много учени намират възможност да продължат, разширят и задълбочат своите изследвания по проблемите на актуалното състояние и перспективите за развитие на езика и културата на българските общности, останали извън съвременните държавни граници на Република България. Във втора глава въз основа на примери от исторически и езиковедски изследвания, както и по данни от старинни паметници и съвременни български и чужди публикации се доказва съществуването на българско народностно самосъзнание от древността до наши дни. Прави впечатление богатството на анализиранията малко известна научна литература, при това не само езиковедска, но и историческа, която осветлява по оригинален начин проблеми, разисквани многократно в изследванията по тези въпроси. Като пример може да се посочи изтъкването на противопоставя-

нето между *единородци* и *чуждоезични* на Балканите в гръцки източници от епохата на Възраждането – доказателство за наличието на народностна идентификация още в тази епоха (вж. с. 46). В. Гешев прилага мултидисциплинарен подход при изясняването на проблемите за националното и езиковото самоопределяне, като е направил изключително добър и оригинален подбор на научна литература от различно естество. Намирам тази част от труда за многократно превъзхождаща многобройните публикации по темата „нашенци“, макар че авторът се спира и на това понятие по-нататък в книгата – срв. написаното за определенията *kaj nas*, *bullgarçe*, *bullgarisht* и др., квалифицирани от него като синонимни названия (с. 115, 118–122, 141 и др.). Интересни са позоваванията на албанския историк Фабио Бего (с. 61) и на чехословашки дипломатически документи (с. 65). Особено приноси са онези моменти, в които В. Гешев доказва несъстоятелността на тезите на учени като В. Фридман, според които националното название на българския език се заменя с термини като „източноюжнославянски“, „балканославянски“ и др. подобни. Както сам посочва в заключението към втора глава, това е една разнородна по съдържание книга, включваща интерпретация на трудове на чужди учени, обсъждане на резултати от лични изследвания, теренни проучвания, писмени паметници с коментари към тях. Може да се каже, че като изключим седма глава от книгата, посветена на езика на югозападнобългарските текстове, авторът никъде не прилага чисто структурен поход в работата си. Анализите му включват обстояйни наблюдения над характеристиките на участниците в речевия акт, обстоятелствата и сцената на общуването, контекста на речта и речевото поведение в широкия смисъл на понятието. Като цяло намирам това за оригинален и приносен момент, но на места то води до изместване на основните критерии за езиковите феномени. Така напр. в частта 13. (2) *Един език или два езика* (с. 73) при доказването на отсъствие на разграничителни белези между български и т.н. „македонски“ език се посочват няколко не дотам съществени явления от местоименната система. Авторът не се спира на важните за българската езикова територия признаци за единството на диалектно равнище и не споменава важни трудове в българското езикознание, посветени на този въпрос. Но наблюденията над различни елементи от речевия акт и речевия етикет, които намираме в труда, са изключително важни. Оригинален в трета глава е въвеждането на термина *алократичен (инодържавен) речев етикет*, както и сравненията на националните и регионални варианти на езика въз основа на говорната ситуация в Украйна.

В глава 4 и 4а се представят различни по тип теренни материали от говора на с. Бобошица, Корчанско – съвременни записи, преглед на оригинални писмени паметници на диалекта, материали от български и чужди проучвания. Тук В. Гешев полага много усилия, за да представи по-старите документи и изследвания. Обърнато е внимание на важни особености на диалекта, които го свързват с източните български говори. В този дял се обръща внимание на специфичните морфологични особености – съхраняването на остатъци от падежната система – въпрос, който В. Гешев е изследвал задълбочено и в други свои публикации, като прилага и съпоставка с други славянски езици.

Както вече беше споменато, важно място в книгата заемат старателно подготвените за публикуване автентични писмени материали от българските го-

вори в Албания. Между тях са писмото на бобошени до българския екзарх Антим I от 1873 г.; откъси от спомени на Димитър Цанцо; фолклорни материали, съхранявани от Елпи Манчо; архивът и статутът на дружеството „Кай нас“. Към този тип материали може да се причислят пресъздадените публикации на Сотир Дамко за с. Бобошица, Корчанско, и на Лазо Нестори за с. Връбник, Преспанско. Без усилията на В. Гешев и неговите важни пояснения и коментари те нямаше да бъдат достъпни за широкия кръг български читатели.

Както при описанието на говорната ситуация и проблемите на езика в Бобошица, В. Гешев прилага многостранен и оригинален подход и към изясняването на говорната ситуация в Призренско. Привеждат се многобройни езикови и исторически сведения за наличието на българско народностно съзнание в Косово, посочва се мястото му в Първото и във Второто българско царство, опровергава се тезата, че то е „сърцето“ на Сърбия, както и внушенията, че българският език по тези места е разпространен от късни преселници и гурбетчии. В. Гешев основателно откроява като модел за обяснението на наличието на български език в Албания и Косово изследванията на Артур Хаберланд и Афанасий Селищев, според които българите са изконно население по тези земи (срв. с. 286–289).

Както вече беше споменато, в книгата си В. Гешев прави важни и оригинални наблюдения за историята на българския книжовен език и особено на развитието на книжовната норма в югозападния дял от българското езиково землище. Като особено приноси бих открила конкретните наблюдения над книжовноезиковите практики на Христо Михайлов от Прилеп (с. 421), Живко Аджия от Скопие (с. 424), Лазар Чулев от Кавадарци (с. 427), Любчо Куртелов от Охрид (с. 428). Авторът прави извода, че всички те отразяват стремеж към сближаване с общобългарския книжовен език (с. 434).

Бих квалифицирала въпросите, които В. Гешев повдига във връзка със съвременното състояние на книжовната езикова норма в България, като изключително актуални. Той съчетава наблюденията над съвременната езикова действителност с погледа към историята – напр. при разглеждането на въпросите за заемките, релексикализацията (преименуване на известни понятия под въздействието на нови социални влияния) и окцидентализмите, проникващи чрез превода (с. 448). Изводите засягат не само лексикалната, но и граматичната система на съвременната българска книжовна практика, както и езиковедската терминология. Важно е заключението, формулиращо престижа като основен фактор за проникването на дадено езиково явление – лексема или граматична форма. Важни са и наблюденията за ролята на българската интелигенция, която би трябвало да бъде коректив в тези процеси, като съдейства за формирането на адекватно езиково поведение и на езиковите правила. Лично аз споделям идеята, че устремени в преследването на „импакт фактор“ и „импакт ранг“, българските езиковеди все повече се отдалечават от своята основна мисия в обществото – да насочват развитието на българския език в съгласие с неговата многовековна традиция. На пръв поглед може да се каже, че тези части от труда са твърде различни от разгледаните преди това проблеми за българските диалекти зад граница. В действителност, именно когато човек се сблъска с феномените на запазване на българския език в течение на столетия далече

извън съвременните държавни граници, си дава сметка за това колко малко е нужно да се направи, за да се съхрани богатството на нашата родна реч при наличието на многобройните съвременни средства, с които разполагаме. Българската езиковедска гилдия наистина дължи много на „нашенците“, съхраняващи родния език в чужди държави, често без необходимата подкрепа от страна на специални научни, културни и образователни институции. Реалностите на нашето съвремие изправят езиковедите българисти пред една невероятна възможност – да съдействат за обединението на българския език и българската култура с езика на сънародниците ни, останали извън съвременните държавни граници. Без това да се декларира пряко, то се внушава от книгата на В. Гешев. Затова не само заради важните научни изследвания и ценните материали от теренни проучвания, но и заради общественополезната насоченост на труда той заслужено беше отличен с високата научна награда на Фонд „Академик Владимир Георгиев“ и Националния дарителски фонд „13 века България“.

✉ Проф. д-р Лучия Антонова-Василева

Секция за българска диалектология и лингвистична география
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН
бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

✉ *Prof. Luchia Antonova-Vasileva, PhD*

Department of Bulgarian Dialectology and Linguistic Geography
Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences
52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria

Публикувано: 31 март 2019